

OSMANLI - MEMLÛKLÜ BARIŞINI YAPAN OSMANLI DİPLOMATI "ŞEYH ALİ CELEBİ" NİN KİMLİĞİ HAKKINDA

Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ (*)

Osmanlılarla Memlûklar arasındaki münâsebetler, XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dostane bir şekilde başlamış, o zaman küçük bir uç beyliği durumunda olan Osmanlıların Rumeli'deki fetih harekâtı, Memlûk sultanları tarafından memnunlukla karşılanmıştır. Bununla beraber Yıldırım Bâyezid'in Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin'in elinden Malatya'yı alması ve Osmanlıların Anadolu'da hudutlarını genişletmeye başlaması ile iki devlet arasında bazı ihtilâflar doğmuş ve dostluk bozulmuştur.

Fâtih'in 1453 yılında İstanbul'u fethetmesi, Kahire'de büyük bir sevinç ve heyecan uyandırmasına rağmen kısa bir süre sonra Hicaz su yollarının tamiri, Karamanoğulları ve Dulkadıroğulları mes'elelerinden dolayı iki devlet arasındaki ilişkiler tekrar bozulmuş, durum, savaşa sebep olacak dereceye gelmiştir. Hattâ bunun için hasta olduğu halde Fâtih Sultan Mehmed Han, 886 H. / 1481 M.'de ordusuyla Anadolu'ya geçmiş, fakat Gebze yakınındaki Tekirçayı veya Hünkârçayı denilen yerdeki ordugâhında 4 Mayıs 1481'de vefat etmiştir (1).

II. Bâyezid devrinde, 890 H. / 1485 M.'de iki devlet arasında harp başlamış ve 895 H. / 1490 M.'a kadar beş yıl sürmüştür. 896 H. / 1491 M. de Tunus hükümdarının İstanbul'a gelen elçisinin araya girmesi ve Osmanlı ulemâsından Molla Arap demekle meşhur Müftü Alâüddin Ali'nin savaşın sona erdirilmesine dair verdiği fetva ile barışa doğru önemli bir adım atılmıştı. Bu gelişmelerden sonra Osmanlı Devleti, Bursa kadısı Çorumlu Ali Efendi'yi 1491'de Memlûk Devleti'nin İstanbul'a gönderdiği

(*) Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü.

(1) Âşık Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Neşr. Âli Beğ, İstanbul, 1332, s. 206 - 218; Halil İnalçık, "Mehmed II." *İA. C. VII*, s. 524.

Mamay Haseki adlı elçiyle birlikte Kahire'ye göndermiştir (2). Ali Efendi, Adana, Tarsus ve Çukurova'daki diğer kaleleri Mekke ve Medine evkâfına ait olduklarından dolayı Memlûklara iâdeye memur bir elçi idi (3). Nitekim söylenen bu yerler geri verilerek Osmanlı - Memlûklu barışı yapıldı.

Merhum İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Kahire'ye giden Osmanlı elçisinin "Bursa kadısı Şeyh Ali Çelebi" adında bir zât olduğunu belirttikten sonra konuyla ilgili dip notta şu açıklamayı yapar: "Bu Ali Çelebi'nin Bursa kadılığı ve Anadolu kazaskerliğinde bulunan Fenârî-zâde Alâüddin Ali olması muhtemeldir." (4). Aslında bu Osmanlı elçisi, Fenârî-zâde Alâüddin Ali olmayıp II. Bâyezid döneminde Bursa kadısı iken Kahire'de barış yapmaya muvaffak olan, bu başarısından sonra Anadolu Kazaskerliğine getirilen Çorumlu Ali Efendi'dir (5).

İbn Fahdu'l-Mekkî'nin **Cevâhirü'l-Hisân fî Menâkıbı's-Sultân Süleymân b. Usmân** adlı yazma eserinden konumuz olan elçinin şeceresini ilk def'a Merhum M. C. Şehabeddin Tekindağ doğru olarak tesbit etmiş, fakat kimliği hakkında bilgi vermemiştir (6). Burada Taşköprü-zâde'nin **Şâkâik-i Numâniye** ve Hoca Sadeddin Efendi'nin **Tâcü't-Tevârih**'i ile Mehmed Süreyya'nın **Sicill-i Osmânî**'sine dayanılarak Osmanlı diplomatı Çorumlu Ali Efendi'nin kimliği ortaya konacaktır.

Çorum'da doğan Ali Efendi'nin künyesi, İbn Fahdu'l-Mekkî'nin yukarıda zikredilen eseriyle, 898 H. / 1493 M. ve 906 H. / 1501 M. tarihli iki vak-

- (2) Taşköprü-zâde, *Şakâik-i Numaniye*, Terc. Mecdi Efendi, İstanbul, 1269, s. 323; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul, 1311, C. III, s. 496. Âşık Paşa-zâde, Mısır'a gönderilen elçinin adını zikretmez, sadece "Pâdişâh-ı Rûm dahî azîz bir kişi gönderdi elçiliğe" der (s. 240). Müneccimbaşı, C. III, s. 416'da Âşık Paşa-zâde'de olduğu gibi elçinin adından bahsetmez.
- (3) Âşık Paşa-zâde, *aynı eser*, 225 - 226, 229 - 240; Hoca Sadeddin Efendi *Tâcü't-Tevârih*, İstanbul, 1280, C. II, s. 46 - 49; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bâyezid II." *İ.A. C. II*, s. 393 - 394.
- (4) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1983, C. II, s. 194; aynı yazar, *İ.A.* aynı madde, s. 394'te hemen hemen aynı şekilde bilgi vermektedir.
- (5) Mevlânâ Alâüddin Ali Fenârî, Fatih dönemi ulemasındandır. Fâtih Medresesinde müderrislik yaptıktan sonra Bursa kadılığına, buradan da Anadolu kazaskerliğine tâyin edilmiş, II. Bâyezid'in saltanatı sırasında tekâüd olmuş ve 905 H.'de ölmüştür. Taşköprü-zâde, *aynı eser*, s. 227 ve Mehmed Süreyya, *aynı eser*, C. III, s. 488'deki açıklamalardan anlaşıldığına göre bu zât, II. Bâyezid zamanında, Osmanlı - Memlûklu barışından sonra görev yapmamış olduğu gibi, Mısır'a gidemeyecek kadar ihtiyardı.
- (6) Bkz. Şehabeddin Tekindağ, "II. Bâyezid Devrinde Çukurova'da Nüfuz Mücadelesi, İlk Osmanlı - Memlûklu Savaşları (1485 - 1491)", *Belleten*, C. XXXI. Sayı 123, s. 371.

fiyede Ali b. Şeyh Ahmed b. Şeyh Mehmed b. Eyyub olarak geçmektedir (7).

Çorumlu Ali Efendi, Sultan II. Bâyezid'in Amasya'da valiliği sırasında imâmı idi. Bu görevde iken şehzâdenin tavassutu üzerine Fâtih, onu Amasya'ya bağlı Gümüş kasabasındaki medreseye müderris olarak tâyin etti. II. Bâyezid pâdişah olunca onu Ankara kadılığına getirdi. Bu görevine ek olarak Ankara'daki Ak Medrese müderrisliğini de verdi. Buradan Bursa kadılığına nakledildi.

Ali Efendi'nin Mısır'a Elçi Olarak Gönderilmesi

Başarıyla yürüttüğü Bursa kadılığı sırasında, 1491 yılında sulh yapmak üzere Mısır'a elçi olarak gönderildi. Memlûk sultânı huzuruna kabul ettiği Ali Efendi'ye fevkalâde ikramda bulundu. Ali Efendi, gösterdiği üstün gayret neticesi 896 H. / 1491 M. tarihli Osmanlı - Memlûklu barışını yapmaya muvaffak oldu ve aynı yıl içinde İstanbul'a döndü. Bu son başarısından ötürü 897 H. / 1492 M.'de Anadolu Kazaskerliğine terfi ettirildi. Bu görevde on yıl kaldıktan sonra 908 H. / 1502 - 1503 M. yılında azl ve tekâüd edildi (8).

Ali Efendi'nin Şehzâde Korkud'a Nasihatçi Olarak Gönderilmesi

Ali Efendi, Memlûk Devleti ile yaptığı barış görüşmelerinde diplomat olarak Osmanlı Devleti'ni başarıyla temsil ettiği gibi, bazı iç problemlerin hallinde de önemli görevler üstlenmiştir.

Şehzâde Korkud'la babası II. Bâyezid arasında İstanbul'a yakın olan Saruhan valiliğine getirilmesi konusundaki anlaşmazlığı tatlıya bağlamak için şehzâdenin bulunduğu Antalya'ya gitmiş, ona bu konuda itidal telkin etmiştir.

Bilindiği üzere Şehzâde Korkud, II. Bâyezid'in sağlığında 888 H./1482 - 1483 M.'de Saruhan valiliğine gönderilmişti. Babasının son zamanlarında vezîr-i âzam Hadım Ali Paşa ve diğer bazı ricâlin Şehzâde Ahmed'i saltanata aday göstermeye çalıştıkları bir sırada, kardeşi Şehzâde Ahmed'in de tesiriyle İstanbul'dan uzak olan Antalya sancağına naklölünmüştü. İstanbul'da padişaha yakın olanların Amasya valisi Şehzâde Ahmed'e gittikçe daha fazla taraftarlık gösterdiklerini anlayan Korkud'un tekrar Ma-

(7) Tekindağ, *aynı makale*, s. 371; Abdülkadir Şener, "Edirne'de Süleyman Paşa Camii Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, Ankara, (tarihsiz), sayı XI, s. 9 - 10; Yusuf Küçükdağ, *Mevlânâ Dergâhına Ait Âbid Çelebi ve Veled Bekir Vakfiyeleri*, (Selçuk Üniversitesi Sos. Bil. Ens. basılmamış yüksek lisans tezi), Konya, 1986, s. 42 - 43.

(8) Taşköprü-zâde, *aynı eser*, s. 323; Hoca Sadeddin Efendi, *aynı eser*, C. II, s. 564; Mehmed Süreyya, *aynı eser*, C. III, s. 496.

nisa'ya dönmesi hakkındaki istirhamı kabul olunmadığı gibi babası, ule-mâdan İmâm Ali'yi ona nasihatçi olarak gönderdi (9). Bu İmâm Ali, Çorumlu Ali Efendi olup emekliliği sırasında Antalya'ya Korkud'un yanına gitmiş, padişahla oğlunun arasını düzeltmeye çalışmıştır (10). Başta Sultan Bâyezid olmak üzere ailesinde herkesin saygı duyduğu anlaşılan Ali Efendi'yi iyi karşılayan ve ona hürmette kusur etmeyen Sultan Korkud, "bana saltanat ve eyalet gerekmez" demiş fakat, 915 H. / 1509 M.'de Hacca gitmek bahanesiyle Mısır'a gitmiştir. Mısır sultânı Kansuh Gûrî (ölm. 1516), Korkud Çelebi'ye türlü ikramlarda bulunmuş olmasına rağmen, Cem olayına benzer bir durumun ortaya çıkmasından çekinerek onun Mısır'da kalmasını münasip görmemiş, II. Bâyezid ile oğlunun arasına girerek Korkud'un tekrar Teke sancağına dönüşünü sağlamıştır (11).

Ali Efendi, Antalya'dan İstanbul'a döndükten sonra âma olmuş ve 927 H. / 1521 M.'de aynı şehirde vefat etmiştir.

Kimlerden ve nerelerde okuduğu bilinmeyen Çorumlu Ali Efendi'nin deruhte ettiği görevlerden iyi bir tahsil yapmış olduğu ve çok iyi Arapça bildiği anlaşılmaktadır. Kahire'ye elçi olarak gönderilmesi, Mısır'da tahsil yaptığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Çok güzel konuşur, ibadete düşkün, iyiliksever, faziletli ve kâmil bir zâtı.

Netice

II. Bâyezid'in saltanatı sırasında yapılan Osmanlı - Memlûklu barışı için Mısır'a gönderilen zât, Fâtih döneminde Bursa kadılığı ve Anadolu kazaskerliği yapan Şeyh Ali Çelebi (Fenârî-zâde Alâüddin Ali) değil, II. Bâyezid zamanında Bursa kadılığı ve Anadolu kazaskerliği yapan Çorumlu Ali Efendidir. Bu konuda yapılan yanlışlığın isim ve görev benzerliği ile dönem yakınlığından ileri geldiği anlaşılmaktadır.

(9) Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 235 - 236 ve M. Tayyip Gökbilgin, "Korkut", *İA. C. VI*, s. 856'da "İmâm Ali demekle marûf Mevlânâ Alâüddin" olduğunu belirtmektedirler ki, bu doğru olmayıp Çorumlu Ali Efendi'dir.

(10) Taşköprü-zâde, *aynı eser*, s. 323; Hoca Sadeddin Efendi, *aynı yer*.

(11) Gökbilgin, *aynı madde*, s. 857; Şehabeddin Tekindağ, "Korkud Çelebi ile İlgili İki Belge", *Belgelerle Türk Tarihi Der. C. II*, sayı 17, s. 37.